

Lietuvos archeologijos draugija
Lietuvos istorijos institutas
Klaipėdos universitetas

L I E T U V O S

ARCHEO*logija* 35

VILNIUS 2009

Redaktorių kolegija:

Dr. Andra Simniškytė (ats. redaktorė)
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Anna Bitner-Wróblewska
(*Valstybinis archeologijos muziejus Varšuvoje, Lenkija*)

Prof. dr. Rimantas Jankauskas
(*Vilniaus universitetas, Lietuva*)

Prof. dr. Eugenijus Jovaiša
(*Vilniaus pedagoginis universitetas, Lietuva*)

Prof. dr. Vladimir Kulakov
(*Rusijos archeologijos institutas, Maskva*)

Prof. dr. Valter Lang
(*Tartu universitetas, Estija*)

Doc. dr. Algimantas Merkevičius
(*Vilniaus universitetas, Lietuva*)

Dr. Tomas Ostrauskas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Gintautas Rackevičius
(*Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, Vilnius*)

Dr. Arnis Radiņš
(*Latvijos nacionalinis istorijos muziejus, Ryga*)

Dr. Eugenijus Svetikas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Doc. dr. Valdemaras Šimėnas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Dr. Vykintas Vaitkevičius
(*Klaipėdos universitetas, Lietuva*)

Doc. dr. Ilona Vaškevičiūtė
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

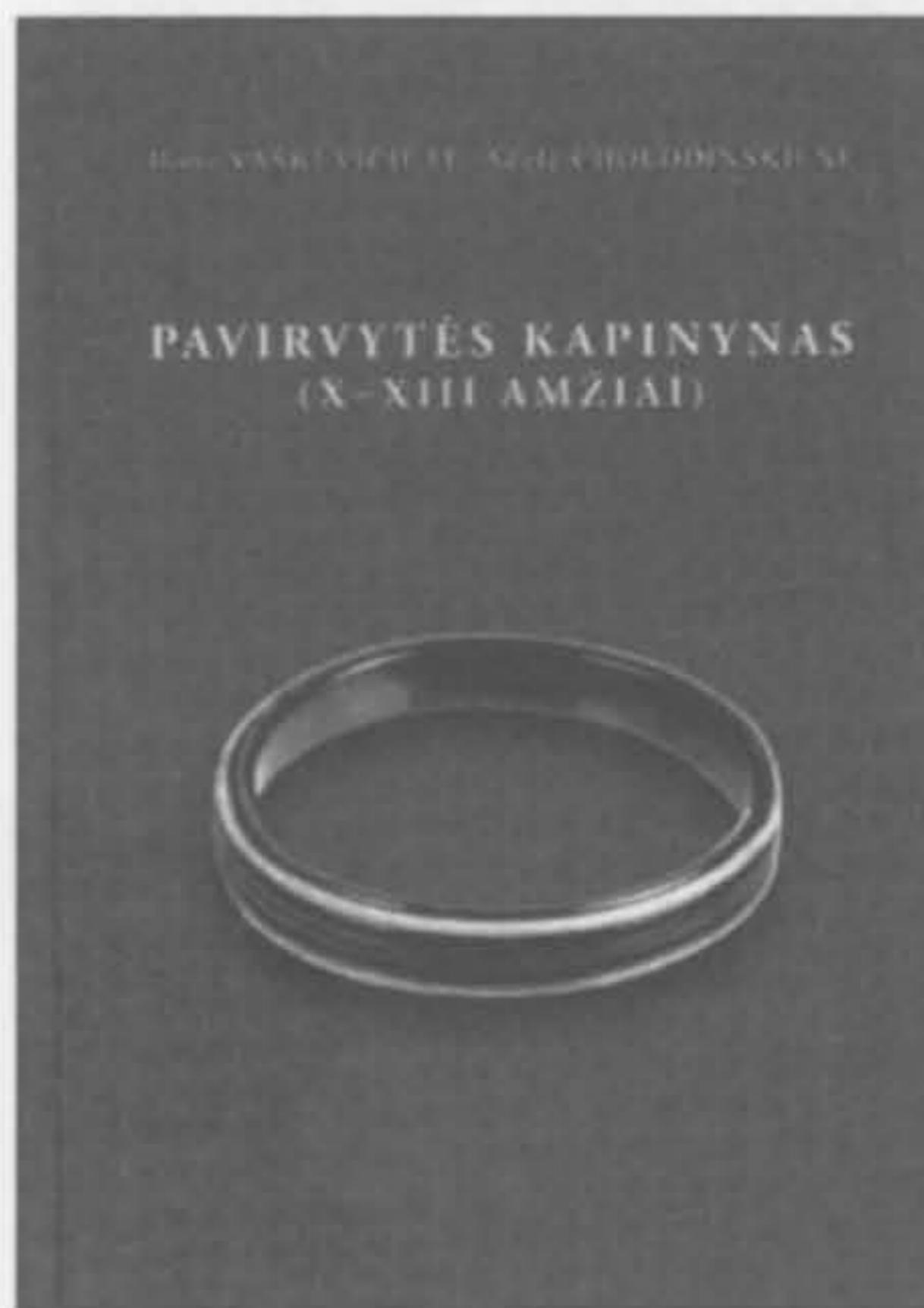
Dr. Gintautas Zabiela
(*Klaipėdos universitetas, Lietuva*)

Dovilė Urbonavičiūtė (ats. sekretorė)
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Žurnalas registruotas: EBSCO Publishing: Central and Eastern European Academic Source.
European Reference Index for the Humanities (ERIH)

**VAŠKEVIČIŪTĖ I., CHOLODINSKIENĖ A.
PAVIRVYTĖS KAPINYNAS (X–XIII AMŽIAI).**

Vilnius: Diemedis, 2008, 200 p. Leidėjai – Lietuvos istorijos institutas, Mažeikių muziejus.

2008 m. pačioje pabaigoje, prieš pat šv. Kalėdas, kvepianti šviežiais spaustuvės dažais dienos šviesą išvydo ilgai laukta archeologijų I. Vaškevičiūtės ir A. Cholodinskiene kruopščiai parengta knyga „Pavirvytės kapinynas (X–XIII amžiai)“.

Knygoje skelbiama paminklo archeologinių tyrimų medžiaga. Gvildėnamos kapų įrengimo, dirbinių chronologijos, etninių procesų Ventos vidurupyje problemos. Neabejotinai ši knyga yra svarbus šaltinis nagrinėjant įvairius žiemgalių bei kitų baltų genčių preistorės klausimus. Dalis medžiagos atskirais straipsniais buvo paskelbta vienos šios monografijos autorės – žiemgalių archeologijos tyrinėjimų Lietuvoje pradininkės I. Vaškevičiūtės – lietuvių, anglų, rusų kalbomis (žr. p. 9).

Knyga gausiai iliustruota piešiniais ir spalvotomis nuotraukomis, tačiau tekste surasti iliustracijas sudėtinga, nes ir piešiniai (1–69 pav.), ir nuotraukos (1–123, p. 173–199) buvo sunumeruoti nuo 1. Tokių pasikartojimų būtų pavykė išvengti spalvotas iliustracijas knygos gale sunumeravus romeniškais skaičiais. Prie nuotraukų nėra mastelio.

Knygos struktūrą sudaro keletas dalių. „Ivade“ (p. 7–12) pateikiamas Pavirvytės kapinyno tyrinėjimų istorija, geografinė padėtis. Šioje dalyje būtų tikės detalesnis paminklo situacijos planas, kuriamo būtų kartografiuoti ir kiti apylinkių archeologijos pamin-

klai. Gan daug informacijos būtų suteikusi ir aerofotografija.

Skyrelyje „Geografinė aplinka“ (p. 13–34) apžvelgiama Ventos vidurupio reljefo, kraštovaizdžio, dirvožemio susidarymo raida, klimatinės sąlygos.

Skyrelyje „Laidosena“ (p. 17–34) atskirai apžvelgiami kapinyne ištirti X–XI a. griautiniai ir XI a. pabaigos–XIII a. datuoti degintiniai kapai, jų įkapės. Kadangi vėlyviems XVI–XVII a. kapams buvo skirtas I. Vaškevičiūtės atskiras straipsnis testiniame leidinyje „Lietuvos archeologija“, šie kapai monografijoje nebuvo aprašomi (1995, t. 11, p. 317–329).

Skyrelyje „Kapų aprašai“ (p. 35–74) pateikiama tyrinėtų kapų aprašymai, jų bei tyrinėtų perkasų planai, kai kurių kapų radinių piešiniai. Tenka apgailestauti, kad nebuvo pateiktas bendras tyrinėto kapyno planas.

Skyrelyje „Įkapės“ (p. 75–156) apžvelgiamos kapyno kapuose ir atsitiktinai surinkti radiniai. Šis skyrius vienas didžiausiu. Dirbiniai suskirstyti į darbo įrankius, ginklus, papuošalus bei kitus. Kiekviena grupė detaliau suklasifikuojama ir išsamiai aprašoma, pateikiamas platesnės analogijos. Kaip pastebi autorės, nemažai įkapių yra išskirtinės – tai žalvariniai rozetiniai smeigtukai, svarstyklės bei jų dėžutė, šalmas, smogiamieji peiliai, aptiki moterų kapuose ir kt.

Dalis dirbinių „išnyko“ – jie monografijoje nebuvo paminėti. Tai atsitiktinai rastos XIV a. pirmosios pusės sidabrinės pasaginės segės zoomorfiniais galais (?) pintu lankeliu¹. Ši segė, kaip ir atsitiktinai rasti geležiniai pentinai su žvaigždute (p. 153), neabejotinai pakoreguoja pačio kapyno chronologiją – ribą išplečia iki XIV a. vidurio.

Nepaminėta ir XIII a. antrajai pusei žiemgaliams būdinga žalvarinė įvijinė antkaklė, kurios lankelis apvyniotas vielute, iš kapo 89, ir kitos tokios fragmentai iš kapo 77. Tokių antkaklių ir jų

¹ MKM 714.

fragmentų buvo rasta daugelyje Žiemgalos paminklų (Vecsaulės Čapanų, Papilės, Slėpsnių, Jakštaičių–Meškių, Kuršėnų kapinynuose, Tervetės bei Mežuotnės piliakalniuose)².

Apvalūs žalvariniai pakabučiai (p. 144) neturėtų būti lyginami su kaklo vėriniu iš Duobelės kapyno kapo 735, – tai visai kitokio pobūdžio radiniai. Tokių pakabučių (26 vnt.) Žiemgaloje buvo rasta Pavirvytės kapinyne, Tervetės (gausiausiai) bei žiemgalių migrantų Bubių piliakalnyje, kur jie datuojami XIII a.

Tiek archeologams, tiek numizmatams būtų svarbu žinoti duomenis apie kapinyne rastų svarelių svorį, to knygoje nėra pateikta (p. 149–151).

Paminklo medžiagos analizė apibendrinama skyrelyje „Pabaiga“ (p. 157–158). Monografijos gale yra panaudotų šaltinių ir literatūros sąrašas (p. 159–162), plati santrauka anglų kalba (p. 163–172) bei spalvotų nuotraukų (p. 173–199).

Aukščiau įvardyti nedideli trūkumai nemenkina šios monografijos vertės.

Norėčiau plačiau apsistoti ties esminiu diskutuotinu klausimu – degintinių kapų (jų rasta 28, p. 17) priskyrimo kuršiams. Šie kapai išsidėstę po visą kapyno teritoriją – panašiai kaip žiemgalių migrantų kapai Jakštaičių–Meškių kapinyne³. Tuotarpu kuršiškuose Bandužių, Laiviu, Genču II kapinynuose degintiniai kapai sudarė atskiras grupes (tai pripažista ir autorės) (p. 31).

Kaip rodo šios recenzijos autorius atlikta XII a. pabaigos–XIII a. Žiemgalos archeologinės medžiagos analizė, tuo metu nagrinėjamame regione plito mirusiųjų deginimo paprotys. Neabejotinų degintinių kapų rasta Jaunsaulės Silinių

(Bauskės r.), XIII a. pabaigos žiemgalių migrantų kapų žemaičių Jakštaičių–Meškių⁴, Lepšių, aukštaičių Barinės kapinynuose, o pastaruoju metu ir Tervetės Kiūrių (Duobelės r.) kapinyne⁵. Su abejonėmis jiems priskirti galima ir XIX a. pabaigoje tyrinėtus, neinformatyviai dokumentuotus degintinius kapus Vecsaulės Čapanų (Bauskės r.) kapinyne, XX a. paskutiniajame dešimtmetyje aptiktus apsilydžiusius atsitiktinius radinius Šukionių⁶, Drąsutaičių kapinynuose. Šios radimvietės liudija, kad deginimo paprotys Žiemgaloje buvo tik pačioje pirminėje stadijoje – jo įsigalėjimą sustabdė XIII a. antrajame ketvirtuje Rytų Žiemgaloje, o XIII a. viduryje–antrojoje pusėje ir likusioje Žiemgalos dalyje įsitvirtinanti krikščionybė.

Priešingai autorui teiginiui, nerasta nė vieno tik kuršiams būdingo dirbinio (p. 32). Radiniai iš minėtų degintinių kapų yra charakteringi žiemgaliams, – nuo kuršiškų skiriasi tiek dydžiu, tiek formomis. Tai XIII a. žiemgalių materialinei kultūrai būdingos įvijinės antkaklės, kurių lankelis apvyniotas vielute, pasaginės segės daugiakampiais, buoželės formos galais, smeigtukai aštuonlapio doblo lapo formos galvutėmis. Monografijoje minimi ginklai (plačiaašmeniai pentiniai kirviai, kalavijai) (p. 32) XIII a. nėra laikytini etniniu indikatoriumi. Tokių analogiškų dirbinių gana gausiai aptinkama Žiemgaloje (ypač šiaurinėje dalyje) ir kituose baltų kraštuse, – ginklai nagrinėjamuoju laikotarpiu tapo internacinaliniai.

Kuršiams būdingas paprotys įkapes deginti kartu su mirusiais, jas laužyti yra pastebėtas ir

² Vasiliauskas E. Žiemgalių antkaklės XII–XIII a. // Archaeologia Lituana. Vilnius, 2005. Nr. 6, p. 133.

³ Vasiliauskas E. XII–XIII a. žiemgalių laidojimai // LA. Vilnius, 2001. T. 21, p. 337.

⁴ Ten pat.

⁵ Jērums N., Muižnieks V. Arheoloģiskie izrakumi Tērvetes Kūru senkapos // Arheologu pētījumi Latvijā 2006.–2007. gadā. Rīga, 2008, p. 42, 45.

⁶ Vasiliauskas E. XII–XIII a. žiemgalių ..., p. 348; Vasiļausks E., 12.–13. gs. zemgaļu apbedījumi Lietuvas teritorijā // Cauri gadsimtiem. Rakstu krājums Valdemāram Ģinteram (1899–1979) / Latvijas Vēstures muzeja raksti. Rīga, 2000. Nr. 7, p. 63, pav. 3.

Žiemgaloje (Balių–Škerstainių, Šukionių (132 vnt.)⁷, Drasutaičių, XIII a. pabaigos žiemgalių migrantų kapuose Jakštaičių–Meškių, Lepšių, Barinės ir kt. kapinynuose). Tad ši laidosenos ypatybė nėra laikytina išskirtiniu kuršišku papročiu.

Degintinių kapų chronologija, remiantis dirbinių tipologija, turėtų būti ne XI a. pabaiga–XIII a. (p. 158), bet XIII a., tai atitinka bendrą Žiemgalos degintinių kapų kontekstą.

Pasigedau autorių pasvarstymu dėl paties Pavirvytės kapinyne palaidotų bendruomenės narių atsiradimo šiame mikroregione X–XI a. Ar ne-

reiktų jo sieti su naujų gyventojų iš kitų Žiemgalos regionų migracija X a.? Pagal tam tikrus materialinių kultūros bruožus (pvz., smogiamieji peiliai) būtų galima manyti, kad tai žiemgaliai, lyvių išstumti iš žemutinio Padauguvio. Tai patvirtina Daugmalių bei kitų gretimų paminklų tyrinėjimų medžiaga⁸. Žinoma, tai tik spėjimas, kuriam patvirtinti ar paneigtį reikalingi papildomi tyrinėjimai.

Išsakytose pastabos viso labo téra pastebėjimai iš recenzijos autoriaus iškeltų teorijų pozicijų ir nemenkina įdėto didelio darbo vertės. Tikimės, kad ateityje autorės Lietuvos archeologijos mokslą praturtins naujais tyrinėjimais.

Ernestas VASILIAUSKAS

⁷ Vasiljauskas E. 12.–13. gs. zemgaļu ..., p. 63, pav. 3.

⁸ Zemītis Z. Daumale (10.–12. gs.) senāka pilsētveida apmetne Daugavas lejtecē un Rīgas priekštece // Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis. 1993, Nr. 7(552), p. 40.